BUSİAD

1. SYMPOSIUM ON OLIVE GROWING OF TURKEY

BURSA
2000

TÜRKİYE
1. ZEYTİNCİLİK SEMPOZYUMU

6 - 9 HAZİRAN 2000

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ
BAHÇE BİTKİLERİ VE GIDA MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMLERİ
BURSA

BU SEMPOZYUM ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ VE BUSİAD İŞBİRLİĞİ İLE DÜZENLENMİŞTİR

HATAY İLİ ZEYTİNCİLİĞİNİN TEKNİK YAPISI

Hamit AYANOĞLU*, Celil TOPLU*, Safder BAYAZİT*

ÖZET

Hatay ili iklim ve toprak koşulları bakımından zeytin yetiştiriciliği için büyük bir potansiyele sahiptir. Bu çalışma, Hatay ilindeki zeytinciliğin durumunun belirlenmesi amacıyla zeytin yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı 10 ilçede zeytin konusunda değişik bilgiler içeren anket formları ile yapılmıştır.

Çalışmada, zeytin bahçesi büyüklüklerinin ilçelere göre değiştiği, Belen ve Hassa ilçelerindeki bahçelerin küçük, Altınözü ilçesindeki bahçelerin daha büyük olduğu saptanmıştır. Hatay ilinde Gemlik, Halhalı, Savrani, Sarı Haşebi, Kargaburnu, Kilis yağlık ve Ayvalık gibi çeşitlerin yetiştirildiği ve bu çeşitlerin ilçelere göre yoğunluklarının farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Hatay ili genelinde budamanın % 50.50 oranında, sulamanın % 8.01 oranında yapıldığı saptanmıştır. Gübrelemenin bahçelerin % 66.20'sinde yapıldığı, ancak gübre çeşidi, verilme zamanı ve miktarı konusunda önemli yanlışlıkların yapıldığı belirlenmiştir. Bahçelerin % 2.66'sında yaprak gübrelemesi ve toprak ve yaprak analizleri yapılmıştır. Toprak işlemesi bahçelerin % 87.32'sinde yapılmaktadır. Meyveler genellikle yeşil olum döneminde, % 26.66 elle toplama, % 30.66 sırıkla toplama, % 42.66 sergi üzerine sıyırma şeklinde hasat edilmekte ve Erzin, Kırıkhan, Reyhanlı ve İskenderun ilçeleri dışında üretimin tamamına yakın kısmı yağlık olarak değerlendirilmektedir. İlçelerde kişi başına tüketilen zeytinyağı miktarının oldukça yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hatay ili, zeytin, teknik yapı.*

ABSTRACT

Techniqual Structure of Olive Industry and Evaluation in The Province of Hatay

The soil and climatic conditions in Hatay serve very great potentials for olive growing. This study has been conducted by surveying including many different

* *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Antakya/Hatay*

questions about olive growing in 10 districts of Hatay province to determine the structure of olive industry.

In this study, the sizes of olive orchards were observed to be different in each districts of Hatay. The orchards in the district of Belen and Hassa were smaller than the ones in the district of Altınözü. The varieties of olives grown in Hatay were defined to be Gemlik, Halhalı, Savrani, Sarı haşebi, Kargaburnu, Kilis Yağlık, and Ayvalık, and the distribution of these varieties changes depending on the districts. In the whole region of Hatay, 50.50% of the olive trees in the region are pruned and 8.1% of the orchards are irrigated. Fertilization was common in the 66.20 % of the orchards. However, types of fertilizer, time of fertilization and the amount of fertilizer were not properly performed by farmers. The farmers applied leaf fertilizers and had soil and leaf analyses done in 2.66% of the orchards in the region. 87.32% of the orchards are tilled every year. The fruits are generally harvested by hand (26.66%), stick- shaking (30.66%) and hand-strip off on the trees (42.66%). Except in Erzin, Kırıkhan, Reyhanlı and Iskenderun districts almost all production of olive is used in oil production. Per capita use of olive oil is very high in all districts of Hatay.

Key Words: *Hatay, olive, technical structure.*

GİRİŞ

Akdeniz bölgesinde yer alan Hatay ilinde 1998 yılı değerlerine göre 26.689 hektar alanda zeytincilik yapılmaktadır. Toplam 4.704.130 adet zeytin ağacı mevcut olup, bunlardan 4.291.680 adeti meyve veren yaşta, 412 450 adeti meyve vermeyen yaştadır. Hatay ili 95.289 ton üretimle Akdeniz bölgesi üretiminin yaklaşık % 30'una sahip olmakta ve bölgede 1. sırada yer almaktadır. Üretimin % 91.76'sı yağlık, % 8.24'ü sofralık olarak değerlendirilmektedir. 1998 yılında Hatay ilinde 20.697 ton zeytinyağı üretimi gerçekleştirilmiştir. Zeytin yetiştiriciliği için oldukça uygun iklim ve toprak koşullarına sahip olan Hatay ili sınırları içerisinde bütün ilçelerde zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Birçok ilçede ise zeytin tek ürün olarak yetiştirilmekte ve birinci derecede halkın geçim kaynağı olmaktadır. İlde en fazla üretim Altınözü ilçesinde 56.037 ton (% 58.80) olarak gerçekleşmiş, bunu Merkez ilçe 19.530 ton (% 20.49) ile takip etmiştir. Dörtyol, Erzin ve Reyhanlı gibi ilçelerde ise son yıllarda zeytinliklerin kurulduğu görülmektedir. Ancak bu ilçelerde kurulan bahçelerin henüz genç ve tam verime yatmamış olmaları nedeniyle üretim değerleri düşük gözükmektedir (1).

Hatay iline bağlı ilçelerde ve köylerde zeytin yetiştiriciliğinin yapısal ve teknik özelliklerini, sorunlarını ve çözüm yollarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı ilçelerdeki

çeşitli belde ve köylerde yürütülmüş, Hatay ili zeytin yetiştiriciliği hakkında bilgiler elde edilmiş ve bu bilgiler ışığında sorunlara çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

MATERYAL ve METOT

Araştırma materyalini Merkez, Altınözü, Belen, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı ilçelerine bağlı belde ve köylerde bulunan zeytin bahçeleri oluşturmuştur.

Bu araştırma esnasında ilçelerde ekonomik olarak zeytin yetiştiriciliği yapılan belde ve köyler belirlenerek geziler düzenlenmiş ve bu merkezleri temsil edecek sayıda (15 ile 25 arasında) zeytin yetiştiricileri ile görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler esnasında daha önceden belirlenmiş olan zeytin yetiştiriciliğinde gerekli teknik ve kültürel işlemler, hasat ve hasat sonrası değerlendirmeler hakkında sorular sorulmuş, alınan cevaplar anket formlarına işlenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında Hatay ili zeytin yetiştiriciliğinin teknik yapısı belirlenmeye çalışılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Hatay ilinde bulunan zeytin bahçelerinin teknik özellikleri, kültürel işlemler ile hasat ve değerlendirmeye ait veriler çizelge 1'de verilmiştir. Çizelgeden de görüldüğü gibi Hatay ili zeytin bahçelerinin büyüklüğünün önemli bir kısmı (% 37.26) 10-20 dekar arasında yer alırken, 20-30 dekar (% 17.16) ve 30-40 dekar (% 21.73) arasındaki bahçe büyüklükleri de önemli bir paya sahiptir. 40 dekar ve üzeri arazilerin oranı % 9.64 gibi oldukça düşük bir paya sahiptir. İlçeler bazında ise Altınözü ve Reyhanlı ilçeleri önemli oranda 30-40 dekarlık zeytin bahçelerini içerirken, Belen, Hassa ve Samandağ ilçeleri 10 dekarın altında zeytin bahçelerine sahiptir. Genelde Hatay ilinde zeytin yetiştiriciliği yapılan arazilerin büyük bir kısmının (% 81.99) eğimli olduğu, buna karşılık düz arazilerin oranının (% 17.99) gibi küçük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Nitekim, Tan (2) zeytinliklerimizin % 75-80'inin eğimli alanlarda olduğunu ifade etmiştir. Zeytinliklerin genelde küçük ölçekli olması ve eğimli alanlarda bulunması makineli hasat başta olmak üzere birçok kültürel ve teknik işlemleri zorlaştırmaktadır. Ayrıca eğimli alanlarda teraslamanın yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

İlçelerde bulunan bahçelerdeki ağaç yaşlarına baktığımızda ise % 73.10'luk bir oranın 30-40 ve 40 yaşın üzerinde olduğu görülmektedir. 40

yaşın üzerindeki zeytin bahçeleri en fazla zeytin kültürünün çok eski yıllara dayandığı Yayladağı, Samandağ, Merkez ve Altınözü ilçelerinde bulunmaktadır. Buna karşılık zeytin yetiştiriciliğine son yıllarda girmiş olan Erzin ve Reyhanlı ilçelerinde zeytin ağaçlarının yaşları 1-10 arasında değişmektedir. Özellikle Reyhanlı ilçesindeki 1-10 yaşları arasındaki zeytin bahçelerinin oranının % 46.66 olduğu düşünülürse bu ilçelerde de zeytin yetiştiriciliğinin bir ivme kazandığı düşünülebilir. Nitekim, 1999 yılı değerlerine göre Hatay ili genelinde 252 880 adet zeytin fidanı dağıtımının yapılmış olması bunun bir göstergesidir (1).

Hatay ilinde Gemlik, Halhalı, Savrani, Sarı Haşebi, Kargaburnu, Kilis yağlık ve Ayvalık gibi zeytin çeşitleri mevcut olup, oran itibariyle az da olsa Gemlik zeytin çeşidi bütün ilçelerde yetiştirilmektedir. İlin yerel çeşitlerinden olan Halhalı; Belen, Erzin, İskenderun, Kırıkhan ve Yayladağı Savrani; Altınözü ve Reyhanlı Kargaburnu ise Merkez, İskenderun ve Samandağ ilçelerinde önemli ölçüde yetiştirilmektedir. Bununla birlikte Merkez, Altınözü, Reyhanlı ve Yayladağı ilçelerinde Sarı Haşebi; Erzin, Hassa, Kırıkhan ilçelerinde Kilis yağlık ve Belen ilçesinde de Ayvalık çeşitlerinin az oranda olsa da yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Hatay'da yetiştiriciliği yapılan zeytin çeşitlerinin büyük bir kısmı aşı ile çoğaltılmıştır. Bununla birlikte bazı bölgelerde yumrularla ve dip sürgünleriyle çoğaltılan bahçelerin olduğu da belirlenmiştir. Buna karşılık son yıllarda dağıtımı yapılan fidanların çoğaltımı çelikle yapılmaktadır.

Kültürel işlemlerden olan budama Hatay ili genelinde % 50.50 oranında ve çoğunluklada iki yılda bir yapılmaktadır. Toprak işleme ise bahçelerin % 87.32'si gibi büyük bir oranda gerçekleştirilmektedir. Buna karşılık sulama gerek su kaynaklarının yetersiz olması, gerekse yöre çiftçilerindeki zeytinin su istemeyeceği gibi yanlış düşüncelerden dolayı Hatay ili genelindeki zeytin bahçelerinin % 91.99 oranında sulanmadığı tespit edilmiştir. Diğer bölgelerde de zeytinin sulanmadığını birçok araştırıcılar ifade etmektedirler (2, 3).

Hatay ili zeytin üreticilerinin önemli bir kısmı (% 66.20) bahçelerinde gübreleme yaparken, azımsanamayacak bir kısmı da (% 33.80) gerek gübrelemenin önemini bilmemesi gerekse gübre girdilerinin yüksek olduğu gerekçesiyle gübrelemeyi yapmamaktadır. Gübreleme yapan bölge çiftçileri ise toprak ve yaprak analizlerine göre gübreleme yapmadıkları gibi verilen gübre çeşidi, verilme zamanı ve miktarı konusunda da önemli yanlışlıklar yapmaktadırlar. Bahçe bitkilerinin gübrelenmesinde kullanılan amonyum sülfat, potasyum sülfat ve triple süper fosfat gibi gübrelerin yerine tarla bitkileri ve sebze yetiştiriciliğinde kullanımı önerilen kompoze gübreleri kullanmakta ve çiftlik gübresi verilince diğer gübrelerin veril-

mesinin gereksizliğine inanmaktadırlar. Nitekim, Tekin ve ark. (3)'nın Gaziantep bölgesinde ve Toplu (2000)'nun Hatay bölgesi zeytinliklerinde yapmış olduğu çalışmalarda bahçelerde önemli oranlarda beslenme noksanlıkları olduğunu ifade etmişlerdir.

Çizelge 1. Hatay ili zeytin bahçelerinin teknik özelliklerinin ve uygulanan kültürel işlemlerin oranları (%)

İNCELENEN ÖZELLİKLER					
Arazi büyüklüğü (da)	1-10	14.23	Ağaç yaşı (yıl)	1-10	7.79
	10-20	37.26		10-20	11.59
	20-30	17.16		20-30	17.42
	30-40	21.73		30-40	32.21
	40 >	9.64		40 >	30.99
Düzenli ürün durumu	Evet	8.01	Ağaçların çoğaltımı	Aşı ile	56.71
	Hayır	91.99		Yumrularla	15.44
Mevcut çeşitler	Gemlik	17.26		Dip sürgünü	13.44
	Halhalı	26.53		Çelikle	14.39
	Savrani	10.61	Budama durumu	Evet	50.50
	Sarı Haşebi	8.52		Hayır	49.50
	Kargaburnu	29.68	Toprak işleme	Evet	87.32
	Kilis yağlık	5.83		Hayır	12.68
	Ayvalık	1.57	Gübreleme Durumu	Evet	62.20
Sulama durumu	Evet	8.01		Hayır	33.80
	Hayır	91.99	Gübrelemenin yapılma sıklığı	Her yıl	34.87
Yaprak gübrelemesi	Evet	2.67		2 yılda bir	39.20
	Hayır	97.33		3 yılda bir	25.93
İlaçlama durumu	Evet	31.30	Yaprak ve toprak analizi	Evet	2.67
	Hayır	68.70		Hayır	97.33
Arazinin eğim durumu	Eğimsiz	17.99	Hasat zamanı	Yeşil-sarı	84.66
	Az eğimli	49.66		Siyah	15.34
	Çok eğimli	32.33	Hasat şekli	Elle	26.66
Kişi başına zeytinyağı tüketimi (kg)	1-5	4.00		Sırıkla	30.66
	5-10	13.33		Sıyırarak	42.66
	10-15	23.78	Değerlendirme şekli	Yağlık	72.81
	15-20	25.44		Sofralık	27.19
	20>	33.44			

Bölge zeytin yetiştiricileri zeytin hastalık ve zararlıları konusunda net bir bilgiye sahip olmamakta ve buna bağlı olarak çiftçilerin % 68.69'u ilaçlama yapmamaktadır. Buna karşılık bölgede en fazla zarar yapan önemli

bir zeytin zararlısı olan zeytin sineği ve yaygın bir hastalık olan dal kanseri konusunda bilgiye sahiptirler.

Bölge üreticilerinin % 84.66'lık bir kısmı zeytinin hasadını yeşil-sarı olgunlukta yaparken, % 15.33'lük bir kısmı siyah olgunlukta yapmaktadır. Üreticiler meyvelerin hasadını % 26.66 elle, % 30.66 sırıkla ve % 42.66 da sergi üzerine sıyırarak gerçekleştirmektedirler. Elde edilen ürünün % 72.81'i yağlık olarak değerlendirilirken, % 27.19'u sofralık olarak değerlendirilmektedir. Altınözü, Belen, Hassa, Merkez, Yayladağı ve Samandağ ilçelerinde üretimin hemen hemen tamamı yağlık olarak değerlendirilirken, Gemlik çeşidinin yoğun olarak yetiştirildiği Erzin ilçesinde üretimin büyük bir kısmı siyah sofralık olarak değerlendirilmektedir. İlde özellikle Altınözü ilçesinde 40 dolayında günlük 50-60 ton işleme kapasiteli zeytinyağı işletmesi bulunurken, Merkez ilçede 4, Yayladağı ilçesinde 4, Samandağ ilçesinde 3, Hassa ilçesinde de 7 adet zeytinyağı işletmeleri mevcuttur.

İlde zeytinyağı tüketimi oldukça fazla olup zeytin yetiştiriciliğinin yoğun olduğu Altınözü, Hassa, Samandağ ve Yayladağı gibi ilçelerde kişi başına zeytinyağı tüketimi yıllık 20 kg'ın üzerindedir.

Sonuç olarak, Hatay ili zeytin yetiştiriciliği için oldukça yüksek potansiyele sahiptir. Ancak, verim ve kalitenin arttırılabilmesi için kültürel ve teknik işlemlerdeki eksiklikler ve yanlışlıkların giderilmesi ve bu işlemlerin uygulayıcısı olan çiftçilerin bilgilendirilerek zeytinliklerin sulanabilen alanlara kaydırılıp, uygun çeşit seçimi, kültürel ve teknik işlemlerin zamanında ve uygun metoda göre yapılması büyük önem arzetmektedir.

KAYNAKLAR

1. Anonim, 1998. Brifing Dosyası. T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Hatay Tarım İl Müdürlüğü, Hatay.
2. Tan, M., 1997. Zeytinciliğimiz ve Tariş. Zeytin Yetiştiriciliğinin Sorunları, Zeytinyağının İnsan Sağlığı ve Beslenmesindeki Rolü Sempozyum Bildirileri, 13 Kasım 1997, Aydın.
3. Tekin, H., Kalelioğlu, M., Ulusaraç, A., Akıllıoğlu, A., Dikmelik, Ü., Püskülcü, G., 1994. Gaziantep Yöresi Zeytinliklerinin Beslenme Durumu, Bahçe 23(1-2): 43-52.
4. Toplu, C., 2000. Hatay İli Değişik Üretim Merkezlerindeki Zeytinliklerin Verimlilik Durumları, Fenolojik, Morfolojik ve Pomolojik Özellikleri İle Beslenme Durumları Üzerinde Araştırmalar. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Adana, 195s. (Yayınlanmamış).